

ANADOLU'DA BOZKIR KAVİMLERİNİN KÜLTÜREL İZLERİ

Eda DURMUŞ*

ÖZ

Bozkır kökenli kavimlerden Kimmerler ve İskitler Anadolu siyasi tarihinde önemli bir yer tutar. Asur ve Grek kaynakları onların Anadolu'ya göçleri ve siyasi ilişkileri hakkında bilgi verir. Şüphesiz Anadolu'da Kimmer ve İskit varlığını arkeolojik buluntular kanıtlar. Anadolu'da Kimmer ve İskit yayılım bölgelerinde kurganlar açılmıştır. Kimmer ve İskitlere ait kurganlardan savaş araç- gereçleri ortaya çıkarılmıştır. Kurgan buluntuları arasında at kalıntıları ilk sırayı almaktadır. Buluntular arasında yay- ok, balta, kılıç, kama ve mızrak gibi savaş gereçleri de yer almaktadır. Bu tür kurgan ve buluntuları Kimmer ve İskitlerin Anadolu'da kültürel varlıklarını ortaya koyma bakımından değerlidir. Anadolu'da ortaya çıkarılan kurganlar ile buluntuları hem Orta Asya hem de Karadeniz'in kuzeyindeki kurganlar ve buluntularıyla karşılaştırma yapmaya da imkân vermektedir.-Buluntular üzerindeki tasvirler de Kimmer ve İskitlerin bozkır sanatının özelliklerini ortaya koymakta ve birbirleriyle karşılaştırılabilmektedir. Bütün bu veriler Kimmer ve İskitlerin kültürü hakkında bilgi sahibi olmamızı mümkün kılmaktadır. Bütün bu veriler Kimmer ve İskitlerin sosyal, iktisadi, dini ve askeri yapısı ile sanat anlayışına ışık tutmaktadır. Anadolu'da ileride yapılacak kurgan kazı ve buluntuları onların kültürel varlığına daha fazla katkı sunabilecektir.

Anahtar Sözcükler: Anadolu, Bozkır, Kimmer, İskit, kurgan

TRACES OF THE EURASIAN STEPPE PEOPLES IN ANATOLIA

ABSTRACT

The Cimmerians and Scythians, who were the Eurasian steppe origin peoples, have an important place in the political history of Anatolia. Assyrian and Greek sources contain information about their migrations to Anatolia and their political relations. Archaeological remnants prove the Cimmerian and Scythian presence in Anatolia. Some Kurgans were excavated in the Cimmerian and Scythian expansion regions in Anatolia, where war equipment was found. Horse remains have the primary place among the kurgan finds. War equipment such as bows, arrows, axes, swords, daggers and spears were among the finds. Those kurgans and the findings are significant in terms of revealing the cultural heritage of the Cimmerians and Scythians in Anatolia. It also lets comparison of the Anatolian kurgans and their findings with the kurgans and their findings in Central Asia and Eastern Europe. The depictions on the finds reveal the characteristics of the Cimmerian and Scythian steppe arts and can be compared with each other. Thus, it possible for us to be informed about the culture of the Cimmerians and Scythians. The retrieved data shed light as well on the social, economic, religious and military structure and artistic approach of the Cimmerians and Scythians. Future excavations and finds of kurgans in Anatolia will make further contribute to the studies on their cultural existence.

Keywords: Anatolia, Eurasian steppe, Cimmerian, Scythian, kurgan.

Giriş

Yaklaşık MÖ 800'lerde Moğolistan ve Türkistan'da ortaya çıkan, uzun süre etkisini hissettiren kuraklık, Avrasya bozkırlarında kayda değer nüfus hareketliliğine neden olmuştur. Otlak

Araştırma Makalesi

Makale Gönderim Tarihi: 23.10.2023; Yayına Kabul Tarihi: 27.11.2023

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı doktora öğrencisi.
E- posta: eda.durmus@hbv.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0460-4712

alanlarının kuraklıktan olumsuz etkilenmesi, bozkırların doğusunda yaşayan Hunların Çin'in kuzeybatıya yönelmelerini zorunlu hale getirmiştir. (Tarhan 1979, s. 365). MÖ 8. yüzyıl başlarında iklimde yaşanan olumsuzluklar sonucunda Hunlar Çinlilerle ve Choularla savaşa girişmişlerdir (Eberhard 1987, s. 38- 39). Böylece Hunlar Çin sınırının batı tarafına çekilmiş, orada yaşayanları yurtlarından etmişlerdir. Bu gelişmelerle her bir boy, kendilerine otlaklar bulma gayesiyle batılarında bulunan komşularına saldırma zorunluluğu duymuşlardır (Rice 1958, s. 43).

İskitlerin tarih sahnesine çıkışları boyların birbirini doğudan batıya sürüklemeleri sonucu olmuştur. MÖ 8. yüzyılda İskitlerin Karadeniz'in kuzeyinde Kimmer yurduna geldikleri anlaşılmaktadır. Herodotos onların göçüyle ilgili olarak; "Konar- göçer İskitler Asya'da yaşamaktaydılar, Massagetlerle yapmış oldukları savaştan yenik çıkarak, Kimmerlerin yanına göçtüler" demektedir (Herodotos IV, 11). İskitler Karadeniz'in kuzeyindeki bozkırlara geldiklerinde, Kimmerler bir durum değerlendirmesi yapmışlardır. Aralarında İskitlere karşı birlik olamamışlar, yurtlarını terk etmek zorunda kalmışlardır (Herodotos IV, 11).

Yurtlarını terkeden Kimmerler Kafkasları aşmışlar ve Doğu Anadolu topraklarına ulaşmışlardır. Kimmerler Urartu yerleşim alanlarına yayılmışlar, Urartu kralları ise saldırılara karşı önlem almaya çalışmışlardır. MÖ 8. yüzyılın sonlarına doğru Kimmer akınlarını durdurmaya çalışan Urartulular, anlaşmak için gayret sarf etmişlerdir. Kimmerler Asurlularla da savaşmışlar, Anadolu içlerinde Friglere karşı harekete geçmişler, sonunda Batı Anadolu'da Lidyalılara saldırmışlardır. Kimmerler MÖ 7. yüzyılın başlarında Lidyalılar tarafından Kızılırmak'ın doğusuna Kapadokya'ya sürülmüşlerdir. MÖ 6. yüzyılın başlarına kadar Anadolu'da yaşamışlardır (Durmuş 1997, s. 273).

İskitler ise Kimmerleri takip ederek, Kafkasları doğu taraftan geçerek, Hazar Denizi kıyısından, Derbent-Demirkapı geçitleri üzerinden Azerbaycan ve İran'a dalgalar halinde yönelmişlerdir (Herodotos IV, 12). İskitlerin Anadolu'ya yönelmeleriyle birlikte Urartulularla karşılaştığı görülmektedir. İskitler daha sonra Asur sınırına varmışlar ve Asurlular ile antlaşma yapmışlardır (Durmuş 1997, s. 279). İskitler yazılı kaynak verilerine göre Anadolu ve çevresinde 28 yıl hakimiyet sürmüşlerdir (Herodotos IV, 1).

İskitlerin güneydeki ülkelere yöneldikleri tarihi verilerden açık bir şekilde anlaşılmaktadır. İskitler, tamamen Anadolu içlerine kadar da yayılmış ve hakimiyetlerini sürdürmüşlerdir. İskitler Akamenit döneminden önce de Fırat ile Dicle nehirleri civarında yaşamışlar, dillerine ait yazılı belge bırakmışlardır (Durmuş 1997, s. 285). Onların MÖ 4. yüzyılın başlarında dahi Doğu Anadolu'da hüküm sürdükleri yazılı belgelerden anlaşılmaktadır (Ksenophon IV, 7, 18).

Bütün bu bilgiler bozkır kavmi olan Kimmerler ve İskitlerin Anadolu'da yayıldıklarını ve kendilerine ait kültürel izler bıraktıklarını ortaya koymaktadır. Özellikle onlara ait kurganlar ve kurganlardan çıkarılan buluntular maddi kültür unsurlarını göstermektedir. Şimdi sırayla kurganlar ve kurganlardan çıkarılan buluntular üzerinde durabiliriz.

Kurgan

Kurgan'ın kavram olarak çeşitli tanımları üzerinde durulmaktadır. Bunun hem "mezar, gömüt, mezar tümseği" hem de "sur, şehrin etrafını çeviren kemer" olduğu açıklanmaktadır. (Roux 1999, s. 295). Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere kurgan iki farklı anlamda kullanılmaktadır. Birinci anlamı ölen kişi ve eşyalarının konulduğu yer, ikinci anlamı ise yaşayanların dışarıdan gele-

bilecek saldırılar karşısında korunduğu şehrin sur sistemidir. Kimmer ve İskit dönemlerinde kurgan mezar yapısı anlamına gelmektedir. Ölen kişi eşyalarıyla birlikte bu mezarlara gömülmektedir. Bu bağlamda söz konusu dönem için ölen kişinin eşyalarıyla birlikte korunduğu mezar yapısı ön plana çıkmaktadır. Şehrin korunmasına yönelik anlamı bozkır kültür çevresinde daha geçtir.

Kimmer ve İskitlerin yaşadığı kültür coğrafyasında en önemli maddi kültür unsuru kurgan denilen mezarlardır (Şekil 1). İskit kurganları hakkında hem yazılı hem de arkeolojik veriler bilgi sahibi olmamızı mümkün kılmaktadır. İskit kurganının ne şekilde yapıldığı ve içinin nasıl düzenlendiğine dair yazılı kaynaklarda bilgiler yer almaktadır. Bu hususta Herodotos'un verdiği bilgiler kayda değerdir. İskitler hükümdarları ölünce, dörtgen şeklinde büyük bir çukur kazmaktalar. Bedeni mumyalanmış ölü bir araba üzerine konulmakta ve bütün boyların yaşadığı yerlere götürülmektedir. Ölünün dolaştırıldığı yerlerden boyların mensupları da bu törene katılırlar. Bu esnada Şahane İskitlerin gelenekleri uygulanır. Katılımcılar kulaklarının memesini keser, başlarını çepeçevre kazırlar, kollarının etini çizerler, alın ve burunlarını yırtarlar. Hükümdarın cenazesi tamamen boylar gezdirildikten sonra Gerrhos¹ bölgesine götürülür ve orada kazılmış kurgana yerleştirilir. Mezara hükümdar ile hizmetçileri, atları ve günlük hayatta kullandığı eşyalar konulur. Bu işlemden sonra kurganın üzeri kapatılarak bol miktarda toprak yığılır (Herodotos, IV, 71).

Ana kaynaktaki yer alan bu ifadeler İskit döneminde kurganların nasıl yapıldığını, planlarının nasıl olduğunu, içlerine nelerin konulduğunu, aynı zamanda İskit kurgan yapma geleneğini açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Kazılar sonucunda ortaya çıkarılan kalıntı ve buluntularla da bu bilgiler karşılaştırılabilmektedir. Yazılı kaynak bilgilerini kazı sonucu ortaya çıkarılan kurganlar desteklemektedir. Bu bağlamda özelde İskit, genelde bozkır çevresi kurgan yapma geleneği daha iyi anlaşılabilir. Kurganların yapısı, planı, büyüklük ve küçüklükleri hakkında bilgi sahibi olunmaktadır (Şekil 2).

İskitler bozkır coğrafyası üzerinde doğuda Mançurya'dan batıda Macaristan'a kadar yayıldığından onlara ait kurganlar da bu kültür coğrafyalarında bulunmaktadır. İskit hükümdar kurganları hakkında Herodotos tarafından verilen bilgileri destekleyen verilere arkeolojik olarak ulaşılmış durumdadır. İskit kurganları oldukça geniş sahaya yayılmış olup, mezar geleneği içinde özel bir yere sahip olmaktadır.

Anadolu'da yapılan araştırmalar bozkır kökenli kavimlere ait olmak üzere çeşitli kurganların varlığını ortaya koymaktadır. Bu merkezlerden birisi Yukarı Fırat bölgesinde Elazığ yakınında bulunan Norşuntepe'dir. Burada kazılar H. Hauptmann tarafından yapılmıştır. 1970- 1972 yıllarında yerleşim yerinin akropolisinde yapılan kazılarda kurganlar ve buluntuları tespit edilmiştir (Hauptmann 1974, s. 60). 1973 yılı kazılarında da yeni bu verileri destekleyen buluntulara ulaşılmıştır (Hauptmann 1976, 66). Bu kurganlardan bir tanesi el değmemiş halde ortaya çıkarılmış, atlı kurgan olarak bilinmektedir. Kurganda bir tane kısrağ, iki tane aygır ve iki tane köpek iskeleti çıkarılmıştır. Bu hayvanların gömüldükleri kurgana orada öldürülerek konuldukları anlaşılmıştır. İkinci kurgandan ise bir insana ait iskelet, demir bir bıçak, baltaya ait parçalar, pullu zırha ait demir levhalar ile üç kanatlı tunç ok ucu ortaya çıkartılmıştır. Ayrıca bunlardan başka kurgandan

¹ Gerrhos hem ırmak hem de belirli bir coğrafi bölge için kullanılmış bir kavramdır. Donetz suyunun Gerrhos olduğuna işaret edilmektedir (Herodotos 1991, s. 520). Çiftçi İskitlerin yaşadığı bölgenin doğusunda Pantikapes'i (Dinyeper'in kollarından biri) geçince, konar- göçer İskitlerin ülkesine ulaşılmaktadır. Burası doğuda Gerrhos ırmağına kadar ulaşmaktadır. Gerrhos ırmağı Dinyeper'in ayaklarından biridir. Bu bölge batıdan bakıldığında İskitlerin en uzak ülkesi olup, hükümdar mezarları burada bulunmaktadır (Herodotos IV, 19, 56, 71).

ortaya çıkarılanlar arasında at donanımı da bulunmaktadır (Ivantchik- Parzinger 2001, s. 21-23).

Amasya'da da iki kurgan tespit edilmiştir. Birinci kurgan Gümüşhacıköy'de İmirler köyü yakınında yer almaktadır. Kurganda insan ile at gömüsü tespit edilmiştir. Bu kurgandan ortaya çıkarılan buluntular arasında demir uzun kılıç, at gemi parçaları ile tunçtan ok uçları sayılabilir (Ünal 1982, s. 65- 66). İkinci kurgan Amasya'nın Ladik ile Taşova arasında ki vadide bulunmakta ve kaçak kazı sonucunda açılmıştır. Bu kurgandan oldukça çok tunçtan kovanlı ok uçları ortaya çıkarılmıştır. Kovanın içinde bulunan ahşap malzemeden okların gövde kısımlarının ahşap olduğu anlaşılmıştır (Ünal 1982, s. 69- 70). Anadolu'da ortaya çıkarılan kurgan buluntuları ve gömü adetleri Karadeniz'in kuzeyi ile Orta Asya'da yaşayan bozkır kavimlerine işaret ediyor. Buradan atlı konar- göçer kültür için kurganlara gömünün karakteristik olduğu ortaya çıkıyor. Ölen kişi günlük hayatta kullandığı eşyalarla gömülüyor (Ünal 1982, s. 78- 80). Bunlardan başka Tokat ili Maşathöyük kazılarında bir mezarda gömülü halde at iskeleti bulunmuştur. Maşathöyük kazılarında mezarlardan İskit savaş gereçleri de bulunmuştur (Özgüç 1978, s. 1, 17). Bütün bu veriler Anadolu'da kurgan varlığını ortaya koymuştur.

Kurganlardan Elde Edilen Temel Buluntular

At

Toplumların hayatında yaşanan kültür coğrafyasının özelliğine göre farklı hayvan türlerinden yararlanılmaktadır. Çölde yaşayan göçebeler deve, dağlık ve engebeli arazidekiler katır ve bozkırda konar- göçerler ise at kullanma ihtiyacı duymaktadır. Bozkır kavimleri çeşitli hayvanlar beslemekle birlikte at onların hayatında ilk sırada yer almaktadır. Onlar atın hızı ve gücü sayesinde uçsuz bucaksız bozkırları aşabilmekte, sürüleri geniş otlak alanlarında yönlendirmekte, yaylak- kışlak yolculuğunda, tanrıya ve atalara kurban olarak sunmada, et ve sütüyle beslenmede, boylar arası ve düşmanlara karşı savaşlarda hep attan yararlanmaktadırlar.

Bozkır kavimlerinin sosyal, siyasi, iktisadi, dini ve askeri hayatında önemine dikkat çektiğimiz at iskeletleri Anadolu kültür çevresinde İskit dönemi kurganlarında da bulunmuştur. Norşuntepe'nin akropolisinde birinci kurgandan iki tane aygır, bir tane kısrağ ve iki tane köpeğe ait olmak üzere hayvan iskeletleri ortaya çıkarılmıştır. Hayvanların kurgana bırakılmadan önce öldürüldüğü anlaşılmıştır (Ivantchik- Parzinger 2001, s. 21- 23). Amasya'nın Gümüşhacıköy ilçesine bağlı İmirler köyü yakınında birinci kurganda insan ile at gömüsü bulunmuştur (Ünal 1982, s. 65-66). Tokat ili Maşathöyük kazılarında bir mezarda gömülü at iskeletini de ortaya çıkarılmıştır (Özgüç 1978, s. 1, 17). Bu veriler Anadolu'da bozkır kavimlerinin kurganlara at gömme geleneğini ortaya koymaktadır. Bazı verilere göre gömülen atların genelde aygır oldukları anlaşılmaktadır.

Kurganlara at gömme geleneği bütün bozkırlara yayılmış durumdadır. Herodotos İskitlerde at kurbanı hakkında kayda değer bilgi vermektedir. İskitler hükümdarlarının gömülmesi esnasında at kurban ederek kurgana koyarlar (Herodotos IV, 71). Hükümdarlarının ölümünden bir yıl geçtikten sonra da kurgan başında bir tören yaparak en güzel atlarından elli tanesi kurban edilir. Atların içleri boşaltılır ve içleri samanla doldurularak dikilir. Atlar tahta direkler vasıtasıyla ayakları yere değmeyecek şekilde yerleştirilir. Gem ve dizginleri takılır. Sonra bu şekilde atları bırakıp ayrılırlar (Herodotos IV, 72).

Bozkır kültür çevresinde kurganlara at gömme geleneği yaygınlık göstermektedir. Doğu Altaylarda Ulagan vadisinde Pazırık kurganlarından 7- 14 arasında at kalıntısı bulunmuştur. Atların buz kazması ile alınlarına vurularak öldürüldükleri anlaşılmaktadır, az ya da çok düzenli olarak üst üste konuldukları ve dini geçit töreni koşumları görülüyor. Atların iç kısımları, adaleleri, kıl ve derileri korunmuştur. Atların dokuzunun yaklaşık 17- 20 yaşlarında olduğu anlaşılmıştır (Hancar 1952: 473- 474). Atların kulaklarındaki nişanların ayrı ayrı olması, ölü ile beraber gömülmeleri, kuyruk, yele ve topak saçaklarının kesikliği, hepsinin aygır olması dikkate değer husustur. Bu atların her birinin bir boya ait oldukları dikkat çekmektedir. Her boyun eni başka olduğuna göre, Pazırık atlarının da ayrı boylar tarafından takdim edildiği gerçeği ortaya çıkmaktadır (İnan 1991: 263- 264). Karadeniz'in kuzeyindeki İskit kurganlarında da aynı şekilde at gömü geleneği görülmektedir. Özellikle Ordzonikidze kurganında atlarda yüksek yaş, renklerinin doru, yele ve kuyruklarının siyah olması dikkati çekmektedir. (Rolle 1980, s. 108). Kurganlara aynı anda çok sayıda at gömülüyordu. Karadeniz'in kuzeyindeki bozkırlarda açılan kurganlardaki at gömüleri bu durumu açık bir şekilde ortaya koymaktadır (Şekil 3- 4). Bu bilgilerden hareketle bütün İskit yayılım coğrafyasında aynı at gömü geleneğinin varlığından söz edilebilir.

Anadolu'da tespit edilen kurganlara yapılan gömüler ve buna bağlı gelenekler Karadeniz'in kuzeyi ve Orta Asya bozkır kökenli kavimlerin varlığına işaret ediyor. Bu itibarla kurganlara at gömüsü bozkır kavimleri için bilindik bir uygulama olarak dikkat çekiyor. Kurgana ölen kişi nasıl günlük hayatta kullandığı eşyayla gömülüyorsa, at da bütün donanımıyla gömülmekteydi. Bu itibarla kurganlarda yalnız ölen kişi gömülü olarak bulunmuyor, aynı zamanda ona ait eşyalar da yer alıyor (Ünal 1982, s. 78- 80).

Yay- Ok

Bozkır kavimlerinin uzaktan savaş stratejisine en uygun savaş aracı yay- oktur. Yay ile ok adları ayrı ayrı geçmekle birlikte bir savaş silahını tamamlayan parçalardır. Yay olmadan ok, ok olmadan da yay tek başına bir işe yaramaz. Nasıl ki silahın mermisinden söz ediliyorsa, yayın da okunun olması gerekir. Bozkır kavimlerinin hayatında ve mücadelelerinde yay- ok hep stratejik öneme sahiptir.

Yaylar düz veya içeriye doğru kıvrılmış bir beden ile buna iki taraftan tutturulan ve geriye doğru bükük iki kısa koldan oluşmaktadır. Yayın malzemesinde ahşap başta olmak üzere kemik, boynuz ve sinir bulunmaktadır. Yay yapım özelliğiyle çok parçalı ve bileşik denilen türdendir. Bu bileşik yay türü yarım metreden biraz uzun, elde ve at üzerinde kolayca taşınabilme özelliğine sahiptir (Durmuş 2005, s. 20). Yayların nasıl olduğunu kazılar sonucunda ortaya çıkarılmış tasvirler açık bir şekilde ortaya koymaktadır (Şekil 5).

Yay yapımında en çok kayın ağacı kullanılmaktaydı (Kaşgarlı Mahmud 1992: I, 343). Yay kirişleri genel olarak sığır sinirindendi. Kahramanlara ait yayların kirişinde genelde kurt siniri kullanılıyordu. (Sümer 1999, s. 391). Yayların boyları genelde 1 metre idi. At üzerinde kullanmayı kolaylaştırmak için büyük ölçüde kısa idiler (Tarhan 2002, s. 600).

Yazılı kaynaklarda özelliklerinden söz edilen ok arkeolojik kazılar sonucunda da oldukça bol miktarda ortaya çıkarılmış durumdadır. Bu oklara herhangi bir özelliği olmayan basit mezarlarda dahi rastlanılmış durumdadır. Bozkır kültür çevresinde ihtiyaca binaen ok üretimi oldukça fazla idi. Bunu kurganlardaki okluklarda bulunan yüzlerce ok açık bir şekilde ispatlamaktadır (Durmuş 2005, s. 18).

Bozkır kavimleri çeşitli ok tipleri kullanıyordu. Ok uçları ise 40- 70 santimetre uzunlukta bir beden üzerinde bulunuyordu. Bunlar kullanım yerine göre ahşap ya da kamıştı. En eski İskit buluntuları arasında demir ok uçlarına rastlanılmıştır. Esasen ok uçları arasında sert alaşım ve tunçtan olanları ilgi görüyordu. Ok uçlarının boyları 2,5 ile 5 cm arasındaydı. Av ve savaşta kullanılanlar tipolojileri bakımından çeşitlilik gösteriyordu (Tarhan 2002, s. 600).

İskit tipi olarak bilinen mahmuzlu, kovanlı ve üç kanatlı ok uçları Anadolu'da ilk kez Demir Çağı'nda kullanılmıştır. Kovanlı ok uçlarının örnekleri İstanbul'da bulunan Sadberk Hanım Müzesi'nde mevcuttur. Kovanlı ok uçları iki türe ayrılır. Birinci türde iki adet ok ucu sergide bulunmaktadır. İlkinde namlu yassı kesitli olup yaprak ve silindir şeklinde zırhlıdır. İkinci ok ucunda ise namlu baklava şeklinde olup, kovana üzerinde bir mahmuz bulunmaktadır. Burada ikinci türde olan altı tane ok ucu yer almaktadır. Ok ucunun namluları üç dilim halindedir. Bunlar kovan özelliğine göre iki türe ayrılmaktadır. Birincisi namlu uzantısı gittikçe daralan kovanlı tür olup, tek örnekle temsil edilmektedir. Diğer beş tane ok ucunda ise, git gide daralan bir yapıda olan kovan üç dilimli namlu içinde bulunmaktadır. Bu ok ucu türlerinden kovanlı ve mahmuzlu olanları Kerkenezdağ, Çavuştepe ve Kayalıdere buluntuları arasında yer almaktadır (Anlaşan- Bilgi 1989, s. 87).

Bu tür ok uçları İmirlerden de ortaya çıkarılmıştır. Burada birinci kurganda tunç ok uçları bulunmuştur (Ünal 1982, s. 65- 66). Ladik ve Taşova arasındaki vadide bulunan kurgandan çok sayıda (250 adet) tunçtan yapılmış kovanlı ok ucu ortaya çıkarılmıştır. Kovan içinde kalan ahşap kısımdan ok ucu gövdelerinin ahşaptan olduğu belirlenebilmiştir (Ünal 1982; s. 69- 70). Anadolu'da kurganlara gömü adetleri ve kurgan buluntuları Karadeniz'in kuzeyi ve Orta Asya kültür çevresi atlı bozkır kavimlerinin temsilcilerinin varlığını gösteriyor. Bundan dolayı kurganlara gömü konar- göçer kültür için karakteristiktir. Kurgan buluntuları ölenin günlük hayatta kullandıklarını da içermektedir (Ünal 1982: 78- 80).

Balta

Bozkır çevresinde kullanılan en eski savaş aletlerinden biri baltaydı. İskitler döneminde baltalar yoğun olarak kullanılıyordu. Bu baltalar bakırdan yapılıyor ve sagaris adıyla anılıyordu (Herodotos, I, 215). İskitlerde devlet kuran üç kardeş ile ilgili efsaneye göre gökten düşen hediyelerden bir tanesi altın balta idi (Herodotos IV, 5). Bu bağlamda balta bir savaş aleti olmasına rağmen hakimiyet sembolü idi. Arkeolojik kazılar sonucunda da çeşitli baltalar bulunmuş olup, bir kısmının demir olduğu tespit edilmiştir. Savaş baltalarının çeşitli tipte olanları vardı. Bunlar çoğunlukla dar, keskin ağızlı ve dikdörtgen şekilli idiler. Çok az kısmında kazma olarak kullanılan tarafın üstünde yuvarlak bir çekiç yer alıyordu. Söz konusu baltaların delik kısımları ise yuvarlaklı. Savaşçı heykellerinin kemerlerlerinin sağ tarafında da balta tasvirlerine rastlanmıştır. Yay sadakları ve kaplar üzerinde de aynı balta tasvirleri tespit edilmiştir (Grakov 2006, s. 184-185). Özellikle kaplar üzerinde İskit savaşçı tasvirlerinde balta açık bir şekilde görülmektedir (Şekil 6). Bozkır çevresinde uzun zaman diliminde kullanılan baltalar hafif silahlı atlıların yoğun olarak kullandığı silahlar arasındaydı (Hudyakov 2002, s. 475).

Anadolu'da İmirlerden ortaya çıkarılmış olan savaş baltası ile kabzasının balta başı demir namlulu olup tunç kovan saplıdır. Bu balta büyük ölçüde günümüz kazmalarına benzerlik göstermektedir. Bu balta 28,2 cm uzunlukta, 9.7 cm yükseklikte olup, 3.5 cm sap çapına sahiptir. Kazmanın ucu bronzdan, sap kısmı ise demirdendir. Baltanın bir tarafı keskin bir şekilde olup öbür tarafı ise kısa, küt ve dört köşelidir. Bu parçanın savaş baltası olmadığı tam tersine sivri

uçlu çekiç ya da kazma olarak adlandırılan silah grubundan olduğu belirtilmektedir. Baltanın gövdesinin başlangıcında bir yırtıcı kuşbaşı bulunmaktadır. Sapın bağlantı kısmında kuş gagası, gövdede ise bir kopça yer almaktadır (Ünal 1982, s. 66- 67). Sapı delikli tunç balta ve farklı örnekleri Çorum- Tokat ve Amasya civarındaki kazılarda fazlaca bulunmuştur (Özgüç 1978, s. 34).

Kılıç

Bozkır kavimleri ok- yay kadar olmasa da savaş gereci olarak kılıç da kullanıyordu. Kılıç kullanım alanı itibariyle yakın savaş silahıydı ve daha çok ok ve yayın kullanılmadığı zaman ön plana çıkıyordu. Bozkır kavimleri tarih öncesi devirlerden itibaren yaygın olarak kılıç kullanmaktaydı. Farklı dönemlerde kullanılan bu kılıçlar tipleri bakımından da birbirine benzemekteydi. Bu kullanılan kılıçlar eğri ve düz olmak üzere iki tür olup, birbirinden farklı büyüklükteydiler. Kılıçların boyları yaklaşık 70- 75 cm ve enleri ise 3 cm idi. Kılıçlar demir, gümüş ve tunçtan yapılıyordu. (Ögel 1948, s. 451- 452). Bunlar arasında iki tarafı keskin olanlar da bulunuyordu (Phillips 1965, s. 92). Bu tür iki tarafı keskin kılıçlar yoğun olarak İskitler tarafından kullanılıyordu. Bunlar genelde demirden olup, boyları 50 cm civarındaydı. (Tarhan 2002, s. 601). İskitler için kılıç önemli bir yer tutuyordu. Törenlerinde kılıcı kutlu sayıyorlardı. Her bölgenin toplanti yerinde bir alana dallardan bir demet oluşturulmaktaydı. Bu küçük tepenin üzerine demirden yapılmış bir kılıç dikiliyordu. Bu kılıca her yıl sürü hayvanlarını ve en çok atı kurban ediyorlardı. Yalnız domuz kurban edilmiyordu. Hatta İskit ülkesinde domuz yetiştirmiyorlardı Kılıcı kutlu sayıyorlardı (Herodotos IV, 62- 63).

Anadolu'da bu tür kılıç örneği Amasya Müzesinde bulunmaktadır. Bu müzede yer alan kılıç 78,8 cm uzunlukta, 6 cm kabzaya sahip, 6,7 cm eni ve 4 cm uç genişliği bulunmaktadır. Bıçak bölümü iki yönlü bir olukla bölünmüş ortası kaburgaya benzemekte olup, uç bölümde orta izgara ile bir araya gelmiştir. Kılıç oldukça fazla bükülmüştür. Buradan kılıcın mezar içinde bir kılıfta olmadığı anlaşılmıştır (Ünal 1982, s. 66). Maşat Höyük madeni buluntuları arasında İskit özelliklerini taşıyanlar ortaya çıkarılmıştır. Bunlar ele geçen kılıçlar başta olmak üzere İskit silahı olarak bilinen türde arkeolojik malzemelerdir (Özgüç 1978, s. 17).

Kama

Kama kılıçtan daha kısa, atlı savaşçıların bulundurduğu önemli savaş gereçlerinden biriydi. Yakın savaşlarda birincil savaş gereci kılıç olmasına rağmen kama da bu kapsamda kullanılan savaş silahıydı. Kamalar genel olarak genelde 30- 40 cm boyundaydı. Savaşlarda kullanılan kamalar Orta Asya'da tespit edilmiş fresklerinden biliniyordu. Taş heykellerde de bulunmaktaydı. Kama iki kayışla kemere tutturuluyordu ve yaklaşık yatay olarak duruyordu. Bu tür kamalar kaba bir sapa sahipti. Savaş kamalarının yuvarlak kabzası vardı. Bu kamaların ağaçtan kabzalarına kurgan buluntuları arasında rastlanmıştır (Balint 1989, s. 254- 255). Kazılarda ortaya çıkarılan eşyalar üzerinde savaş sahnelerinde diğer silahlarla birlikte kamalarda dikkati çekmektedir (Şekil 7). Bu tür tasvirler İskit silahları hakkında bilgi sahibi olmayı mümkün kılmaktadır.

Mızrak

Bozkır kavimlerinin kullandığı savaş gereçleri arasında mızraklar da bulunuyordu. Kurgan buluntuları ve kaya resimleri süvariler tarafından kullanılan mızraklar hakkında bilgi sunmaktadır. (Ögel 1984, s. 161). Bunlar genelde 10- 15 cm uca sahip olup, demirden yapılıyordu (Tarhan 2002, s. 601). Mızrak yalnız savaş zamanlarında değil, bazen sportif faaliyetlerde de

kullanılıyordu. İskitler tavşan avında bu mızraklardan yararlanmışlardı. At dört nala giderken atın üstünde bulunan kişi bir mızrak ya da kısa kılıçla yabani tavşanı öldürmek için mücadele ediyordu (Rolle 1980, s. 106). Bu av sahnesi İskitler için önemli bir sportif faaliyetti. İskit savaşçılarının tasvirlerinde de mızraklar dikkat çekmektedir. Bu mızrakların nasıl olduğu hususunda bir fikir vermektedir (Şekil 8).

Atlı savaşçının kullandığı silahlar arasında mızrak ve harbe (Kısa mızrak) önemli bir yer tutuyordu. Mızrak savaşçı tarafından fırlatılmak ya da saplamak suretiyle düşmanın daha zayıf durumda olan üst tarafına indirilmekteydi. Bunların demirden temrenleri 24 cm uzunluğa kadar olanları bulunuyordu. Bunlar ya defne yaprağı ya da düz yaprak şeklinde idi. Gövdenin bitim yerinden itibaren yuvarlak kısım mızrak sapına geçirmeye uygun yapılmıştı. Buranın alt kısmında silindirik biçimli keskin bir demir damlalık veya kadehe benzer bir boru sağlamlık vermesi için geçiriliyordu. Zırhın zamanla geniş şekilde kullanılmasıyla mızrağın kalem kısmı uzayarak daha dar hale gelmiş ve siperlik orta kısımda yer almıştır. Mızrakların uzunluğu 1,80 ile 2,10 m arasında değişkenlik gösteriyordu. Harbelerin uzunluk ve damlalıkları da mızraklarınkı gibiydi, yalnız temrenleri değişiklik gösteriyordu. Koni şeklinde kısa ucun, iki taraftan aşağıya kavisli bir şekilde uzanan üç köşesi olan küçük kalem biçiminde uzun çubuğu bulunuyordu. Mızrak ile harbeler genellikle birlikte taşınmakta, bazen ölen kişinin yanına her iki türden de bol miktarda konmaktaydı (Grakov 2006, s. 182- 183).

Zırh

Bozkır kavimlerinin hayatı hep mücadele içinde geçiyordu. Bu mücadele şekli hep saldırıya yönelikti ve saldırı için silahlar geliştirilmişti. Böyle bir durumda saldırıyı gerçekleştiren kişi kendini güvende hissetmek ve rahat bir şekilde çarpışabilmek için savunma gereçlerine de ihtiyaç duyuyordu. Uzaktan mücadele esnasında düşman oklarından, yakın dövüşte ise kılıç, kama ve mızrak darbelerinden korunma ihtiyacı bulunuyordu. Savunma ve korunma için zırh, miğfer ve kalkan kullanılıyordu (Durmuş 2005, s. 21).

Süvarinin üzerine giydiği ve bedenini koruyan gereç zırh idi. Zırh malzemesi genel olarak deri, demir, pul ve çubuklardı. Deri üzerine demir pullar dikilmekte ve parçaların birleştirilmesi ile zırh esnekliğini yitirmiyordu. Kolsuz gömlek zırh dışında pazu ve pantolon zırh da yapılıyordu (Minzulin 1991, s. 137- 140).

Başlangıçta deri zırhlar kullanılıyordu. Sonradan metal zırhlar kullanılmaya başlanmıştır. Bunlar arasında pullu zırhlar önemli bir yer tutuyordu. Dört köşeli ve alt tarafı yuvarlak olan pullar, bakır kopça ve ince kayışlarla örülen gömlek üzerine yerleştiriliyordu. Birbirine sıkışık pul dizileri içeri hiçbir şey geçirmeyecek şekilde yapılmıştı. Zırh ince kayışlarla birbirine bağlanmış kürk astardan dolayı esnek bir yapıya sahipti. Zırhlar kısaydı ve ağırlıklı olarak kısa kollu yapılmıştı. Zırhlar arasında kemik pullardan yapılmış olanlar da vardı (Grakov 2006, s. 179).

Anadolu'da da Norşuntepe'de yapılan kazılarda ikinci kurganda bir insan iskeleti ile pullu zırhın çok sayıda demir levhacıkları ortaya çıkarılmıştır (Ivantchik- Parzinger 2001, s. 21- 23). Bu durum açık bir şekilde bozkır konar- göçerlerinin savaşlarda zırh kullandıklarını ortaya koymaktadır.

At Koşum Takımları

Kurgan buluntuları arasında at koşum takımları da bulunmaktadır. Bunların işlevlerinin dışında üzerlerine yapılmış süslemeler dikkate değerdir. İskitler ait silahlar ile at koşum takımları üzerinde hayvan üslubu denen tarzda hayvan betimlemeleri bulunmaktadır. Altın, gümüş, tunç ve kemik eşyalar üzerinde hayvan betimlemeleri bulunmaktadır (Grakov 2006, s. 193).

İskit sanatı "hayvan üslûbu" adı verilen hayvan mücadele sahnelerini içermektedir. Bozkır çevresinde oluşan Orta Asya'dan başlayıp Ön Asya'ya kadar uzanan sanat anlayışı insanların tabiatüstü güçlere karşı ilgilerinden doğmuştur. Bozkır kültür çevresinde insanla, hayvanla savaş ve bozkırda amansız mücadele bu sanat anlayışının doğuşunda etkili olmuş durumdadır. Dokumalar, keçeler, kılıç sapları, mızrak ve bıçaklar, kuşandıkları kuşaklar, at donanım takımları, eyerler ile maşrapa kulp ve gövdelerinde büyük ölçüde hayvan betimlemeleri bulunmaktadır (Durmuş 2012, s. 152- 153). Bu hususta kurgan buluntularından hareketle atın donanımı hakkında bilgi sahibi olunmaktadır. At donanımıyla ilgili oldukça fazla veri bulunmaktadır. İskitlerin yayılım coğrafyasında büyük ölçüde aynı buluntular dikkat çekmektedir (Şekil 9- 12).

At donanımları arasında bronz ve kemikten yanak kayış dağıtıcısı ve yanaklık ile at gemi parçaları bulunmaktadır. Bu parçaların bir kısmı diğer bir kısmı ise bozkır kavimlerinin sanat zevkine uygun bir şekilde süslüdür. Bu tür örneklerden birisi Çavuştepe'den bulunmuş hayvan başı tasvirli kemik yanaklık parçasıdır. Geme bağlantı sağlayan kısımda kısmen kırık üç tane delik dikkati çekmektedir. Bunun uç tarafı hayvan başı şeklinde betimlenmiştir. İkinci yanaklık parçasının da hayvan başı şeklinde betimlendiği anlaşılmaktadır. Deliklerin alt kısmında iki adet yuvarlak çıkıntı bu yanaklığın diğerinden farkını göstermektedir. Ayrıca önceki örnekten farklı olarak hayvan üslûbu özelliğini yansıtan tasvirin boynuz bölümü kısmen daha yuvarlaktır. Ağız kısmında bulunması gereken gaga kırık durumdadır. Her iki örnek de yapım tekniği ve betimleme yönünden birbirine benzerlik göstermektedir (San 1998, s. 106- 107).

Van yöresinden çıkarılmış olan at göğüslük parçası Diyarbakır müzesinde bulunmaktadır. Bu parçanın üzerindeki tasvir ile süsler İskit hayvan üslûbu özelliği taşımaktadır. Metal göğüslük 21,3 cm uzunlukta, 10 cm yükseklikte ve 0,2 cm kalınlıkta olup, sağ uç ve alt kenarında ip delikleri bulunmaktadır. Uç kısımda bandın iç tarafında gövdesi kuş şeklinde, kanatlı aslan başlı ve insan kollu iki adet mitolojik varlık tasvir edilmiştir. Ortada bulunan ana panoda ise savaş sahnesi betimlenmiştir. Burada arka arkaya iki süvari tasvir edilmiş olup, öndeki süvari at üzerinde geriye doğru dönmüş bir şekilde sağ elinde yay tutmaktadır. Arkada bulunan süvarinin de vücudu geriye dönmüş, baş kısmı eksik durumdadır. Bu tür at göğüslüğü örneği Van Müzesi'nde de bulunmaktadır. Her iki göğüslük kompozisyon, bezeme ve teknik açısından birbirine çok benzemektedir (Çavuşoğlu 2010, s. 399- 400). Çavuştepe'den ortaya çıkarılan at donanım takımları İskitlerin somut arkeolojik kanıtı olup, bu itibarla İskitlere aitliği anlaşılıyor (Erzen 1978, s. 55).

Çavuştepe'den çıkarılmış at donanımları ile Norşuntepe'den çıkarılanlar stil özelliği, konu içeriği ve tipoloji açısından benzerlik gösteriyor. Bu benzerliklere bakılarak her iki buluntunun yaklaşık olarak aynı dönem eserler olduğu anlaşılıyor. Bozkır kavimlerine has grifon betimli eserlerin Anadolu'da bulunması kayda değerdir. Bütün bu veriler İskitlerin bölgede varlığını ortaya koymakta olup, belirli bir sürede olsa kalıcılığını gösteren kanıtlardır (Hauptmann 1972, s. 90).

Kayış dağıtıcıları bozkır kökenli kavimlerin sanat eserleri arasında önemli bir yer tutmaktadır. Bu eserlerin Anadolu'daki en kayda değer örneği Norşuntepe kazılarında bulunmuştur. Tunçtan iki kayış dağıtıcısı Norşuntepe kurgan buluntularındandır. Bunlardan birinin üzerinde grifon türü varlık tasvir edilmiştir. Göz çevresini dolaşan ve yukarı bükülen boynuzlar ile bunun altında bulunan aşağı doğru kıvrılmış gaga, boynuz ile gaga üzerinde yer alan derin oluklar, iri gözler ve kulaklar gösterilmiştir. Grifonun boyun bölgesinden kayışın geçmesini sağlayan bir delik mevcuttur. Norşuntepe kazılarında bulunan ikinci kayış dağıtıcısı malzeme ise şekil ve tasvirin işleniş yönünden ilki ile benzerlik göstermektedir. Ancak bu tasvirde daha itinalı olarak hatlar belirtilmiştir (San 1998, s. 109- 110). Norşuntepe kazılarında at donanım takımı parçaları ile beraber üzenği türünde bir at gemi de bulunmuştur. Bulunan bu gemi ile grifon başı şeklinde olan kayış bağlantı parçası İskit etkisini ortaya koymaktadır (Yıldırım 1987, s. 463).

Sonuç

Anadolu'da bozkır kökenli kavimler denilince İskitler ve Kimmerler akla gelmektedir. Onlar Ön Asya dünyasında siyasi bakımından büyük bir güç olarak kendilerini göstermişler ve adlarını duyurmuşlardır. Yazılı kaynaklarda onların siyasi olarak güç ve etkilerinden söz edilmektedir. Hatta onların ne derece güçlü oldukları askeri başarılarından ve siyasal antlaşmalarda yer almalarından da açık bir biçimde anlaşılmaktadır. Kimmer ve İskitlerin Urartu ve Asur ile ilişkileri açık bir şekilde dikkat çekmektedir. Özellikle Kimmer ve İskitlerin Asurlularla gerçekleştirdikleri antlaşmalar onların gücünü ortaya koymaktadır. İskitlerin Mısır önlerine kadar gitmeleri dikkate değerdir. Kimmerler ise Batı Anadolu'da Lidya topraklarının içine kadar yayılmış olmaları kayda değerdir.

Bozkır kavimlerinin Anadolu ve hatta çevresinde ne derece etkili olduğunu kendilerine ait maddi kültür unsurlarının varlığı açık bir biçimde ortaya koymaktadır. Kurganlar ve buluntuları her geçen gün İskit ve Kimmerlerin Anadolu'da varlığını güçlendirmektedir. Kalıntı ve buluntular bu durumu belirgin bir şekilde göstermektedir. Kalıntılar arasında insan, at, köpek iskeletleri dikkati çekmektedir. Hem kurgan hem de yerleşim yerlerinden çok sayıda buluntu ortaya çıkarılmış durumdadır. Bunlar arasında kılıçlar, savaş baltaları, mızrak uçları, ok uçları, at donanımı parçaları vb. saymak mümkündür. Bütün bu veriler Anadolu'da İskit ve Kimmerlerin kültürel varlığını açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Anadolu ve çevresinde kazılan kurganlar ve ortaya çıkarılan buluntular Kimmer ve İskitlerin yayılım alanlarını göstermektedir. Yazılı kaynak verileri ve ortaya çıkarılmış olan maddi kültür unsurları yayılım coğrafyasını göstermektedir. Doğrudan kendi kültürlerini yansıtan buluntular olduğu gibi şüphesiz bağlantılarının olduğu kavimlerle etkileşimleri de dikkat çekmektedir. Şüphesiz bu etkileşim savaş olmadığı zamanlarda gerçekleşmiş durumdadır. Bu bağlamda Kimmer ve İskitlerin Anadolu'da iz ve etkilerinden söz edilebilir. Bunlar kazılar sonucunda ortaya çıkarılan buluntularla her geçen gün artmaktadır.

KAYNAKÇA

ANLAĞAN, Ç.- Ö. Bilgi (1989). "Sadberk Hanım Müzesi Protohistorik Çağ silahları", *Vehbi Koç Vakfı Sadberg Hanım Müzesi*, İstanbul: Grafik Sanatlar Matbaası.

ARTAMONOV, M. İ. (1970). *Goldschatz der Skythen in der Eremitage*, Hanau; Verlag Werner Dausien.

- BALİNT, C. (1989). *Die Archaeologie der Steppe*, Wien- Köln: Böhlau Verlag.
- ÇAVUŞOĞLU, R. (2010). "Bir grup Urartu At Koşum Parçası", *27. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2. Cilt, 25-29 Mayıs 2009 Denizli, Ankara: İsmail Aygül ofset Matbaacılık.
- DURMUŞ, İ. (1997). "Bozkır Kültürünün Oluşumu ve Gelişiminde At", *Gazi Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 2, s. 13- 19.
- DURMUŞ, İ. (2005). "Eski Türklerde Askeri Kültür", *Silahlı Kuvvetler Dergisi*, Sayı 385, s. 4- 25.
- DURMUŞ, İ. (2012). *İskitler*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- EBERHARD, W. (1987). *Çin Tarihi*, Ankara: Türk Tarihi Kurumu Yayınları.
- ERZEN, A. (1978). *Çavuştepe I, M.Ö.7.- 6. Yüzyıl Urartu Mimari Anıtları ve Orta Çağ Nekropolü*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- GRAKOV, B. N. (2006). *İskitler*, çev. D. Ahsen Batur, İstanbul: Selenge Yayınları.
- HANCAR, F. (1952). "Stand und Historische Bedeutung der Pferdezucht im 1. Jahrtausend v. Chr." *Wiener Beitrage zur Kulturgeschichte und Linguistik*, Sayı IX, s. 465- 483.
- HAUPTMANN, H. (1974). "Die Grabungen auf dem Norşun-Tepe 1972: Bericht über die 5. Kampagne", *Türk Arkeoloji Dergisi*, Sayı 35, s. 59- 74.
- HAUPTMANN, H. (1976). "Die Grabungen auf dem Norşuntepe 1973: Bericht über die 6. Kampagne", *Türk Arkeoloji Dergisi*, Sayı 39, s. 63- 86.
- HERODOTOS. (1973). *Herodotos Tarihi*, (çev. M. Ökmen), İstanbul: Remzi Kitabevi.
- HUDYAKOV, Y. S. (2002). "Eski Türklerde Silah", *Türkler*, III, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, s. 468- 480.
- İNAN, A. (1991). "Altaylarda Pazırık Kazısında Çıkarılan Atların Durumun Türklerin Defin Törenleri Bakımından Açıklama" *Makaleler ve İncelemeler*, C. II., Ankara: Türk Tarihi Kurumu Yayınları, s. 261- 268.
- İVANTCHİK, A. – H. Parzinger. (2001). *Steppenvölker Eurasiens*, Moskau: Deutscher Archäologischer Institut.
- JETTMAR, K. (1964). *Die Frühen Steppenvölker*, Baden- Baden: Holle Verlag.
- KAŞGARLI MAHMUD. (1992). *Divanü Lûgat-it Türk Tercümesi*, I- IV, çev. Besim Atalay, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- KSENOPHON. (1944). *Anabasis*, (Çev. Hayrullah Örs), İstanbul: Maarif Matbaası.
- MİNZULİN, A. I. (1991). "Skythische Rüstung im Experiment die Krigerbestattung von Gladkovscina", *Gold der Steppe, Archaeologie der Ukraine*, Neumünster: Karl Wachholtz Verlag, s. 137- 142.
- ÖGEL, B. (1948). "Türk Kılıcının Menşe ve Tekâmülü Hakkında", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt VI, Sayı 5, s. 431- 460.
- ÖGEL, B. (1984). *İslamiyetten Önce Türk Kültür Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

- ÖZGÜÇ, T. (1978). *Maşat Höyük Kazıları ve Çevresindeki Araştırmalar*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- PİOTROWSKI, B. (1986). *Skythische Kunst*, Aurora- Kunstverlag, Leningrad, 1986,
- PHİLLİPS, E. D. (1965). *The Royal Hordes, Nomads Peoples of the Steppes*, London: Thames and Hudson.
- RİCE, T. T. (1958). *The Scythians*, London: Thames And Hudson.
- ROLLE, R. (1980). *Die Welt der Skythen*, Frankfurt: Verlag C. J. Bucher.
- ROUX, J. P. (1999). *Altay Türklerinde Ölüm*, (Çev. A. Kazancıgil), İstanbul: KabalcıYayınevi.
- SAN, O. (1998). *Demir Çağ ve Demir Çağ Öncesinde Anadolu'da Göçebelik ve Göçebe Sanatı*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bil. Enstitüsü.
- SÜMER, F. (1999). *Oğuzlar (Türkmenler)*, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- TARHAN, M. T. (1979). "Eskiçağ'da Kimmerler Problemi", *VIII. Türk Tarih Kongresi*, I., Ankara: s. 355- 369.
- TARHAN, M. T. (2002). "Ön Asya Dünyasında İlk Türkler: Kimmerler ve İskitler", *Türkler*, 1, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, s. 597- 610.
- ÜNAL, V. (1982). "Zwei Graeber eurasischer Reiter Nomaden im nördlichen Zentralanatolien", *Beitraege zur Allgemeinen und Vergleichenden Archaeologie*, 4, s. 65- 81.
- YILDIRIM, R. (1987). "Urartu At Gemleri", *Belleten*, Cilt LI, Sayı 200, s. 441- 468.

EXTENDED ABSTRACT

A prolonged drought in Mongolia and Turkestan that appeared around 800 BC caused significant demographic pressure in the steppe regions of Central Asia and Southern Russia. The Scythians came to the steppes north of the Black Sea in the 8th century BC as a result of the chain migrations when several tribes were pushing each other from east to west. Regarding that migration; Herodotus informs us that the nomadic Scythians previously lived in Asia and were defeated in the war with the Massagetes, thus they migrated to the Cimmerians. When the Scythians came to the steppes north of the Black Sea, the Cimmerians had to abandon their lands as a result of the Scythian pressure. Therefore, the Cimmerians crossed the Caucasian passes, reached Eastern Anatolian regions and spread to the Urartu country in a short time. The Urartians tried to resist the Cimmerian invasion at the end of the 8th century BC but had to make an agreement with them. After that, the Cimmerians, who also fought against the Assyrians, spread into the interior parts of Anatolia and attacked the Central Anatolian Phrygians, and then they reached Western Anatolia and waged wars with the Lydians. It seems the Cimmerians continued to live in Western Anatolia for about a century from the end of the 8th century BC, until the beginning of the 6th century BC, when the Lydians in Western Anatolia expelled the last Cimmerian groups to the Cappadocia region east of the Kızılırmak, in Central Anatolia.

After the Cimmerians, the Scythians began to come in waves to Azerbaijan and Iran, or more generally to the Middle East, travelling through the eastern parts of the Caucasus and

passing the Caspian gates in Darband. When they turned towards Anatolia, they also encountered the Urartians. They continued their advance and reached after a short time the Assyrian border. The Assyrians had to make an agreement with them. As stated in written sources, they became the lords of the region for 28 years. Scythians spread into the interior of Anatolia as well and left traces of their presence. They probably ruled around the rivers Euphrates and Tigris before the Achaemenid period and left some linguistic clues. Written sources report that they were hegemon in Eastern Anatolia even at the beginning of the 4th century BC.

All this information shows that the steppe origin tribes Cimmerians and Scythians spread in various parts of Anatolia and left their cultural traces. Especially the kurgans and the findings unearthed from them contain the elements of their material culture. Important kurgans belonging to the Cimmerians and Scythians were identified in Anatolia. There is more information about the Scythian kurgans both in written sources and in archaeological means. These are strong evidences of the presence of Eurasian steppe tribes in Anatolia. Noteworthy kurgans were found in Norşuntepe near Malatya in the Upper Euphrates, in the İmirler village in Gümüşhacıköy district of Amasya, in the valley between Ladik and Taşova in the north of Amasya, and in Maşathöyük in Tokat. Burial customs in those kurgans indicate the presence of representatives of the equestrian steppe tribes of the northern Black Sea and Central Asian cultural environments.

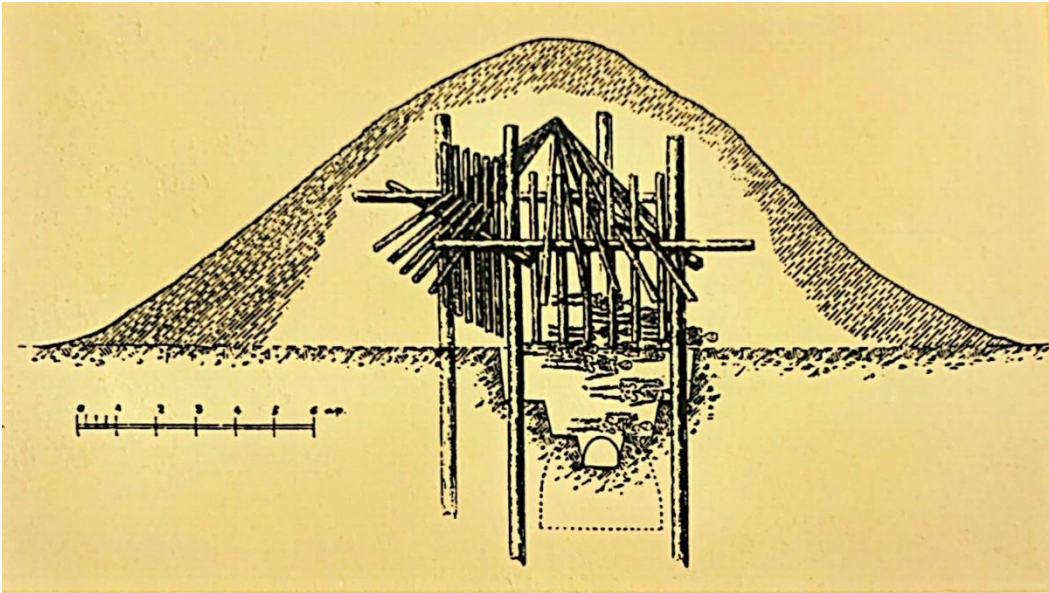
Horse skeletons were found in the kurgans from the Scythian period in the Anatolian cultural environment. Horse burial in kurgans is characteristic for the equestrian steppe culture. The dead was buried with the tools that he used in daily life; and the horse was also buried with its equipment. All kurgan finds include not only the skeleton of the deceased, but also their things. The sleeved and spur arrowheads and the three-winged arrowheads, used in Anatolia firstly in the Iron Age, are known as the Scythian type arrowheads. Of them, the ones with sleeves and spurs were found in the Amasya-Merzifon-İmirler finds, in Kerkenezdağ and in the ruins of Çavuştepe and Kayalidere settlements in Eastern Anatolia. The ones with sleeves and three leaves were found among the finds in Çavuştepe and Kerkenezdağ. The Scythians used also battle axes extensively. Bronze axes with holes in the handle and examples of various types were seen frequently in the research around Çorum, Tokat and Amasya. Swords had an important place among the war equipment that the Scythians used. Such a sword sample is exhibited in the Amasya Museum. Archaeological materials that are considered to be Scythian weapons, especially the swords found in Maşat Höyük, attract attention. Another war equipment used by the Scythians was the spear. A good example of a spear that may belong to the nomadic warriors in Anatolia may be the spear tips unearthed from the Norşuntepe kurgan. A human skeleton and many iron plates of scaled armour were discovered in the kurgan at the acropolis of Norşuntepe, near Malatya in the Upper Euphrates. This clearly shows that the Eurasian steppe nomads used armour in wars. The Scythians engraved unique animal figures, called the steppe animal style, on weapons and horse harnesses. Animal figures were used as complementary elements in cut, pressed, melted gold, silver and bronze items, in wrought iron items and in horn and bone carvings. Those figures were used almost everywhere on textiles, felts, sword handles, spears and knives, belts, horse equipment, saddles, mug handles and bodies. It is widely accepted that the finds of horse equipment unearthed in Çavuştepe belong to the Scythians and are concrete archaeological proof of the Scythian presence in the region. The horse equipment pieces found in Çavuştepe and the same equipment pieces unearthed in Norşuntepe are similar in terms of style, subject matter and form. All these ruins and finds discovered in

both kurgans and settlements shed evidences increasingly to the existence of Scythians and Cimmerians in Anatolia.

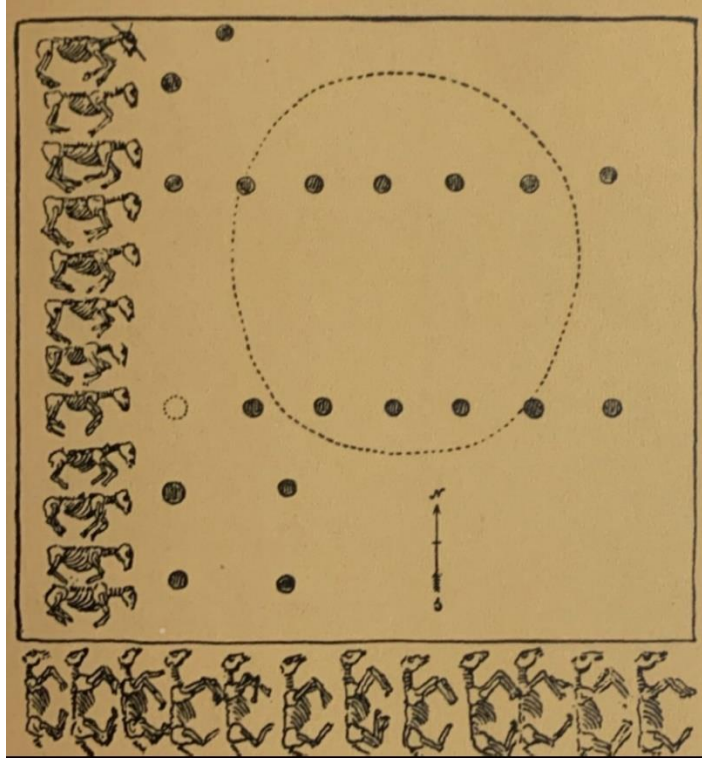
EKLER

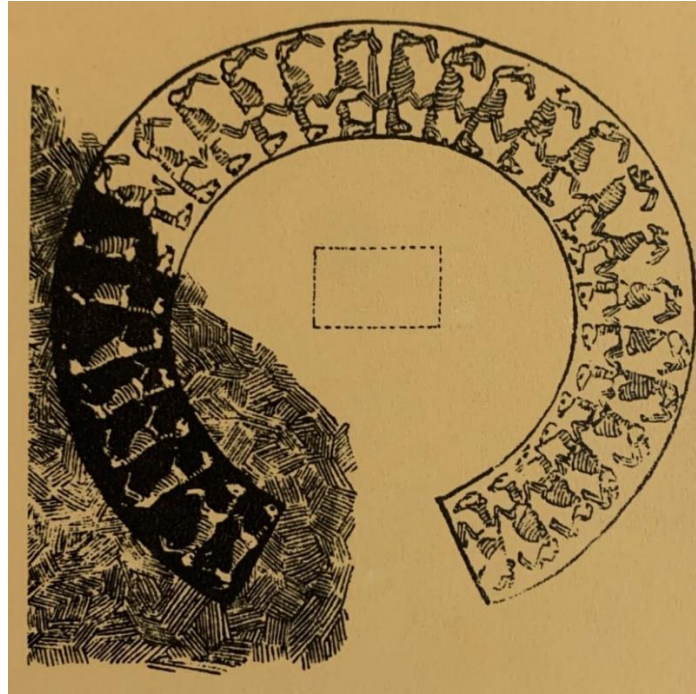
Şekil 1. Aleksandropol Kurganı. Kazı Öncesi Durum. (Artamonov, 1970, Ek I).

Şekil 2. Kostromskaya Staniza Kurganı'nın Planı. (Artamonov, 1970, Ek IV).

Şekil 3. Atlı Kurgan. Kelermes. (Artamonov, 1970, Ek III).

Şekil 4. Atlı Kurgan. Staniza Voronezkaya. (Artamonov, 1970, Ek IV).

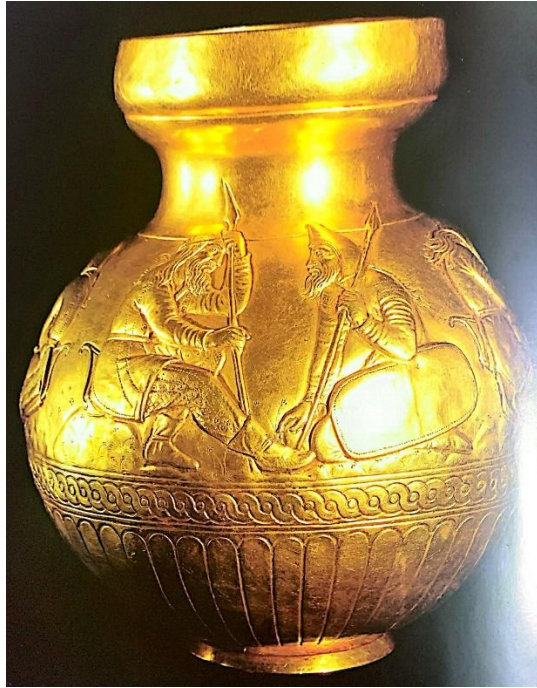
Şekil 5. İskit Savaşçıları. Altın. Kul Oba. (Piotrovski, 1986, res. 199).

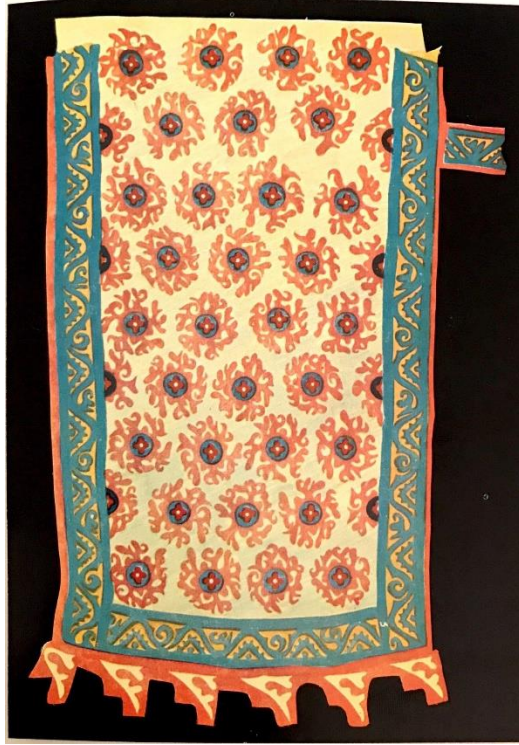
Şekil 6. Baltalı İskit Savaşçısı. Gümüş Kap. (Artamonov, 1970, res. 198).

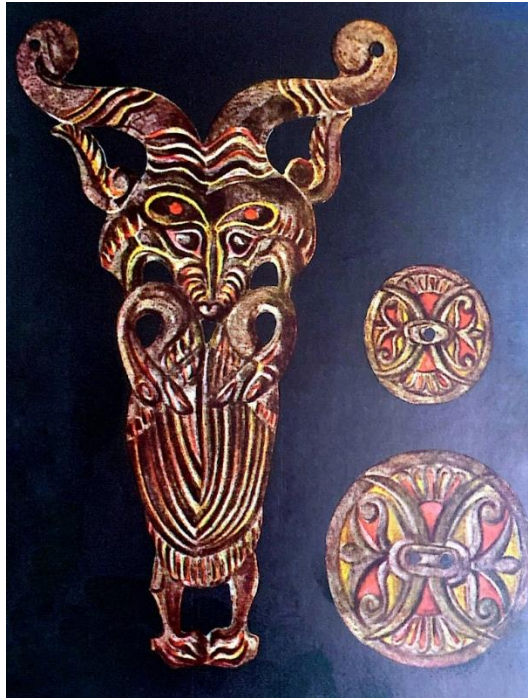
Şekil 7. İskit Savaşçıları. Altın Tarak. Solokha Kurganı. (Jettmar, 1964, s. 25).

Şekil 8. Mızraklı İskit Savaşçıları. Altın İçecek Kabı. Voronez. (Artamonov, 1970, res. 198).

Şekil 9. Süslü Çaprak. Keçe Aplike. 5. Pazırık Kurganı. (Jettmar, 1964, s. 113).

Şekil 10. Koşum takımı ön plaka ve süslemeleri. II. Pazırık Kurganı. (Jettmar, 1964, s. 91).

Şekil 11. Eyer Örtüsü Süsü. Keçe Aplike. I. Pazırık Kurganı. (Jettmar, 1964, s. 109).

Şekil 12 Eyer Örtüsü Süsü. Keçe Aplike. I. Pazırık Kurganı.(jettmar,1964, s.109)